

Cathrines og Christians liv med den store krig. Af Egon Laugesen

"Om hundrede år er alting glemt", sådan hedder en gammel talemåde. Noget er der om det. Historiske erfaringer tæller tilsyneladende ikke, når politikere nu om dage sender unge soldater ud i krige, der ikke er deres.

I år er det 100-året for udbruddet af 1. Verdenskrig eller "Den store krig", som den hed i samtiden. Mere end 26.500 unge dansksindede, sønderjyske mænd måtte drage i krig for Det Tyske Kejserrige. De gjorde det modvilligt for ikke at miste retten til hjemstavnen i tilfælde af tysk sejr. Krigens vanvid kom til at præge livet for mine bedsteforældre, Catharina og Christian Konstmann. Christian var en af de mange, der blev sendt til fronten i de tidlige augustdage i 1914.

Bedstemor.

Catharina (Cathrine) blev født Matzen i Fårhus ved Bov i 1889. Her bestyrede faderen, Claus Friedrich Matzen i mange år postekspeditionen. Der var 10 børn i hjemmet. Begge forældre stammede fra Bov.

Cathrine som konfirmand

Bedstefar.

Christian blev født i Borg ved Bredebro i 1888, faderen havde en mindre landejendom. Christian fortæller: "*Vi var 11 søskende i mit hjem. Da en søster i 1897 blev gift i Øster Højst, kom jeg derhen og hjalp i bedriften. I 1902 kom jeg hjem igen og blev konfirmeret i 1903. Fra 1903-06 var jeg i smedelære, og derefter arbejdede jeg som svend et par år.*"

Christian som konfirmand

På den tid var der fra en stor udvandring fra Slesvig til især USA. En ældre bror, Andreas, tog i 1904 til Californien. Året efter fulgte søster Marie efter og blev gift der med en mand, der stammede fra Visby. De bosatte sig i San Francisco.

1908-10 aftjente Christian sin værnepligt ved Infanteriregiment 129 i Graudenz (den gang en del af Prøjsen, i dag Grudziadz, en by 100 km syd for Gdansk i Polen). Christian: "*Nordslesvigerne ved regimentet blev engang fotograferet, og da billederne var færdige, stod der at læse på dem, at det var en gruppe*"

af "Nordens Sønner". Det var jo forfærdeligt. Sagen skulle opklares, men den blev det bare ikke, thi det viste sig, at der var absolut ingen, der havde sat inskriptionen på, og så kunne der heller ingen dømmes."

"Nordens sønner" i Graudenz. Christian nederst til venstre.

Jeg blev hjemsendt med "Führung befriedigend" (opførsel tilfredsstillende), men kompagnichefen ville alligevel ikke give mig hånden til afsked, og det synes jeg egentlig godt, han kunne have gjort".

Christian som soldat 1910

I sommeren 1911 var Christian på beslagskole i Slesvig. I maj 1912 blev Cathrine og Christian gift i Møgeltønder Kirke. De købte en smedeforretning i Sønderbyen, og byggede et nyt hus. Deres første barn, Bothilde blev

født året efter. Fremtiden tegnede lys og lykkelig på trods af krigsrygter ude i Europa.

Så var freden forbi.

Da den østrig- ungarske tronfølger Franz Ferdinand blev skudt i Sarajevo d. 28. juni 1914 var det gnisten, der antændte en krudttønde. 1. verdenskrig var en kendsgerning. De imperialistiske stormagter i Europa havde længe forberedt krigen. De var rustede til tænderne. D. 31. juli erklæres krigstilstand i Flensborg-området. Den udøvende myndighed overgår til militæret. To dage senere er der krigstilstand i hele det tyske rige. Der er forbud mod at offentliggøre troppebevægelser, der er indskrænkninger i rejsefrihed, post og telegrafi. Danske møder forbydes og danske ledere arresteres. Der er dødsstraf ved grove forbrydelser. 6. august udsender kejser Wilhelm et opråb til hær og flåde. Han slutter med denne patetiske salut: "Tænk på vor store berømmelige fortid. Betænk, at I er tyskere. Gud hjælpe os!" Et krigshysteri uden lige bredte sig ud over Europa.

Kejser Wilhelm II

Den 4. august 1914 blev Christian indkaldt til infanteriregiment 4/86 i Flensborg, Cathrine

var gravid på dette tidspunkt. ”Vi er hjemme inden jul”, blev der sagt. Men Christian så først sin familie igen 4½ år senere. Tre af Christians brødre måtte også med i krigen, en af dem faldt og 2 andre endte i fangelejr i hhv. England og Rusland. Også et par af Cathrines brødre måtte af sted. Som så mange andre sønderjyske familier blev den hårdt ramt af krigen. Allerede d. 7. august rykker regimentet til Aachen. Som en del af den første tyske armé drog Christian ind i Belgien. Cathrine har ingen muligheder for at drive smedeforretningen videre, så hun flytter hjem til sine forældre i Fårhus sammen med datteren. Senere lykkes det hende at leje huset i Møgeltønder ud. I begyndelsen af krigen var der en form for ”familieunderstøttelse”. De indkaldtes hustruer og deres børn fik et mindre beløb om måneden. I sommerhalvåret 6 mark og om vinteren 9 mark. Snart var der mangel på alt. De første rationeringer kom allerede ved årsskiftet 1914/15.

På vej mod Marne

Christian skriver: *”I mit militærpas står, at jeg har været med i kampene ved Lüttich (Liege) 12.-14. august, ved Mons 23.-25. august, ved Chateau Thierry 3. september og i Marneslaget ved Esternay 6.-7. september 1914.”*

Angrebsplanerne på Frankrig via Belgien havde længe været en del af de tyske strategier. Liege (på tysk Lüttich) var den gang et trafikknudepunkt. Byen var omgivet af en række godt befæstede forter. I de tyske planer forudså man, at erobringen af Liege kunne klares i en håndvending,

Men den belgiske hær ydede hård modstand. Tyskerne havde høje tabstal. I forbindelse

med kampene ved Liege var der massive overgreb på den belgiske civilbefolkning.

Efter en uges kampe var den belgiske modstand brudt, den første og den anden tyske armé kunne fortsætte videre gennem det sydlige Belgien mod den franske grænse. Ved byen Mons stødte tyskerne på en britisk hærenhed, der efter et par dages kampe trak sig tilbage til Frankrig. Briterne led endnu et nederlag ved Le Chateau før det for alvor gik løs ved Marneflodens bredder i de første dage af september. Søndag d. 6. september blev Christians regiment (4/86) beordret til at angribe de franske styrker lidt vest for den lille by Esternay. Her kom de under heftig beskydning og må trække sig tilbage. En soldat lander i et granathul og fortæller senere: *”En rystende hånd lagde sig langsomt omkring min hals og forsøgte at tiltrække min opmærksomhed. Det var en hårdt såret, som jeg i skyndingen ikke havde lagt mærke til. Han var blevet halvt tildækket af jord og snavs af granaten, der var eksploderet lige ved siden af ham. Han trak mit øre hen til sin mund og hviskede næppe hørligt: ”Hjælp mig, hjælp mig i Guds navn, at jeg ikke skal ligge her og dø så langt fra hjemmet. Hvad ville min mor ikke sige, stønnede han, hvis hun så mig ligge her? – Forbind mig – hurtigt – ellers dør jeg af blodtab. Min ene arm er revet af.”* I et af kompagnierne var der kun 42 tilbage ud af 260. Resten var sårede, savnede eller døde. Blandt de hårdt sårede denne søndag var Christian. Ved Marne lykkedes det fransk-britiske styrker at stoppe den tyske fremmarch. D. 12. september trak tyskerne sig tilbage og skyttegravskrigen begyndte.

Den tyske hær brænder sine døde
under Marneslaget ved Esternay, sept. 1914

I fangenskab

Christian lå såret på slagmarken indtil d. 8. om aftenen, hvor franske sanitetstropper samlede ham op og bragte ham til banegården i Sézanne. Han fortæller: *"Vi kom med et fransk lazarettog til Orléans, hvor vi ankom næste morgen. Her blev vi sorteret, jeg kom sammen med 8 andre til Poitiers. Toget var fyldt af sårede franskmænd, alle med knuste arme eller ben. Torsdag blev jeg i Poitiers lagt i en seng. Jeg var helt nøgen; undervejs var klæderne skåret af mig som souvenirs."*

Christian er formentlig blevet meldt savnet af den tyske hær. Hvornår og hvordan Cathrine har fået besked, ved vi ikke. Men det må have været nogle angstfyldte uger for hende. Det første af mange af Christians breve fra fangenskabets, vi har kendskab til, er dateret 1. okt. 1914.

Fangelejren i Poitiers

Poitiers var (er) en universitetsby i det centrale Frankrig, der kan føre sin historie tilbage til romertiden. Christian fortæller: *"I hospitalet blev vi godt behandlet; maden var ganske vist ikke for rigelig i den første tid."*

I de godt 4 år Christian sad i fangelejr, skrev Cathrine og Christian flittigt til hinanden. En del af Christians breve og postkort er bevaret, desværre kender vi ikke Cathrines. 1. oktober skriver Christian bl.a.: *"Mine sår heler fornuftigt. Den højre arm er i gipsforbinding, og den venstre mangler kraft, men det kommer langsomt igen. Jeg har i den tid, jeg var sengeliggende fået god kost ... Kan du sende mig 30 frank. Det skal være frank, for tyske penge er ikke meget værd her. Husk at sende skrå ("tyggetobak") med, for i hele byen er det ikke til at købe for fangerne... Send mig et par ord tit. Her har vi ingen aviser og ingen telefon, og menneskene her er jo ikke til at forstå."*

Da Christian d. 20. oktober kommer fra hospitalet/ lazarettet over i selve fangelejren, kommer han i "krøbblingeafdelingen", hvor de var fri for arbejdstjeneste og eksercits. Og han får lært at spise klipfisk!

Han skriver et par dage senere til Cathrine: *"Sår har jeg ikke mere, som jeg tidligere har skrevet. Begge ben er jo så gode som tidligere, men med armene går det meget langsomt frem. Jeg tror næppe, at jeg kan smede igen, så må jeg jo begynde på noget andet for at tjene til brødet. (En spådom, der kom til at passe.) Måske kan jeg, når jeg er hjemme igen, lade mig operere igen i den højre arm – den er ikke rigtig vokset sammen, der sidder en granatsplint i skulderen mellem*

senerne." Følgende vidner om, at han ikke har mistet humøret helt: *"Her er et par fede lus, der lystigt danser omkring. Jeg vil tage et par med hjem som avlsdyr."* I brevet fortæller Christian, at der i lejren er en fange fra Haderslev-kanten, som han kan tale dansk med. Videre hedder det: *"Jeg har tidligere skrevet om at få tilsendt penge og pakker. Forhåbentlig har I fået brevene, for alt for meget mad får vi ikke. Om morgenen en kop kaffe, men igen brød. Til middag og aften et kvart brød og lidt varmt mad. Det er jo ikke meget... Jeg fik et godt sæt tøj på lazarettet. Et par dejlige bukser, frakke og strømper. Men om aftenen bliver det koldt, vi ligger i en hestestald på halm, så noget godt varmt undertøj ville ikke være dårligt. Cathrine har i et brev fortalt, at datteren Bothilde ikke bruger sut mere. Christian: "Det er slemt for den stakkels Bothilde, at hun ingen sut har mere, men hendes far har heller ingen skrå."* I slutningen af brevet skriver Christian, at de, der ikke er sårede, hver dag går på arbejde i byen. Han spiller for det meste "skat" hele dagen. (Skat er et tysk whistlignende kortspil, det spilles stadig i Sønderjylland). Sidst i oktober 1914 falder Christians storebror Hans Chr. i Belgien.

Tobak, pakker og penge

I fangelejren har de det nogenlunde, men naturligvis er der mangel på alt. Så mange af Christians breve handler om at få tilsendt tobak, pakker og penge. 8. november skriver Christian til svigerfaderen, Claus Matzen: *"Mange tak for tobak og papirer. Penge har jeg også fået fra Borg (forældrene), så nu mangler jeg ikke noget. Om dagen er her altid smukt vejr, som højsommer hos os. Men om aftenen bliver det koldt. I kan også sende mig et spil kort, for kortspil er hele dagen mit arbejde og mine kort er noget slidte."*

De næste breve kredser ligeledes om breve og pakker. D. 21. december: *Det går mig fortsat godt, ønsker alle et godt nytår. Har i dag skrevet til Boy. (lillebror) Forhåbentlig ses vi snart. Kan Bothilde gå? Hjertelig hilsen til alle."* 26. december har Christian fået brev fra søster Marie i Californien.

I februar 1915 kom Christian sammen med 400 andre sårede til Issoudun.

Postkort fra Christian. Banegården i Issoudun.

Poul Verrier

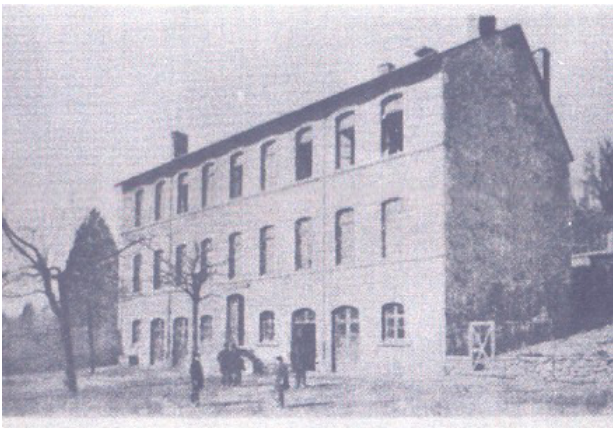
Poul Verrier var professor i nordiske sprog ved Sorbonne i Paris. Han havde et indgående kendskab til Danmark og Sønderjylland. Allerede i august 1914 begyndte han at løbe de franske myndigheder på dørene for at oprette en særlig fangelejr for de dansksindede sønderjyske krigsfanger. Det lykkedes i foråret 1915. Lejren blev indrettet i en tidligere skole i Aurillac i Cantalprovinsen i Sydfrankrig. Derefter begav Verrier sig rundt til de mange fangelejre for at finde sønderjyder. Han fandt Christian på en gård 15 km udenfor Issoudun.

Inden Christian når til Aurillac, får han gode nyheder hjemmefra. Cathrine har født en dreng, der bliver døbt Christian. Han

fortæller: *"Ledsaget af 2 gendarmer ankom jeg i maj 1915 til Aurillac."*

Aurillac

"Dépot special de Prisonniers de Guerre du Slesvig" var det officielle navn på fangelejren. Verrier var leder af lejren, selv om han mest opholdt sig i Paris.

Hovedbygningen i Aurillaclejren, tidligere Albert-skolen.

Der var meget friere forhold for fangerne end i andre lejre. Maden var bedre. Der blev indrettet et bibliotek med danske bøger. En dansk præst blev hentet. Fangerne fik mulighed for at skrive hjem på dansk, censuren var en smule mere lempelig. I Danmark blev der i løbet af 1916 organiseret hjælpearbejde mange steder. I Odense var man særlig ihærdig med at samle ind til sønderjyderne i Aurillac. Hjælpearbejdet her var organiseret af lærerinde Marie Møller. Pakker og breve begyndte snart at ankomme i lejren. I løbet af krigen nåede fangeantallet i Aurillac op på 650.

Christian i Aurillac

Christian skriver d. 14. maj til Cathrine: *"Jeg ankom i går til Aurillac. Det er ikke langt fra Middelhavet. Her er flere kammerater hjemmefra. Jeg sender navne senere. Send mig lidt tobak og giv min adresse videre til familien."*

I alle de krigsførende lande blev fangerne sat i arbejde. Det slap sønderjyderne i Aurillac heller ikke for. Christian fortæller: *Min første uddannelse i fransk landbrug fik jeg under Hans Madsens ledelse hos patronen på "Reyt de Viers". Da jeg var den dårligste på holdet, kom jeg en tid til at lære ejerens søn tysk. Vi fik lært at slå græs, drikke vin og køre med stude".*

Hele sommeren 1915 er Christian i arbejde på gården "Reyt de Viers". D. 18. juli skriver Christian hjem: *Kære kone, børn og familie! Det går mig stadig meget godt, håber at det også går jer godt. Fik i dag jeres pakke med spæk og pølser. Mange tak, men I skal ikke sende flere madvarer nu, vi har nok her. Jeg skriver, når jeg er tilbage i lejren. Vinteren bliver igen lang her i fangenskab.*

Det har sikkert været en kærkommen besked for Cathrine, det har ikke været nemt at få de få midler til at slå til.

I mange af Christians breve spørger han til børnene. Det lyser ud af dem, hvor meget han længes hjem til familien. Han spørger til familie og venner. I september 1915 har børnene været syge, bekymringen for dem deler Cathrine og Christian gennem deres breve. Den franske kost bestående af ost, brød og vin kritiseres, han mangler kartofler og kød! I november bliver datteren 2 år. Christian skriver: *"Kære lille Bothilde. Hjertelig lykønskning til din fødselsdag, håber næste år at kunne fejre den sammen med dig. Du kan jo vist løbe ordentlig hurtigt, nu når du er to år..."*

Christian kommer sjældent ind på krigens gang, det ville nok også blive slettet af enten den franske eller tyske censur. Han skriver i januar 1916: *"...det varer jo lidt længe inden krigen får ende, og vi kan komme hjem til jer igen, men forhåbentlig giver det fred inden jul."* Han savner at høre nyt om venner og bekendte i Møgeltønder og fortæller, at en ven fra hjembyen Borg er kommet til Aurillac.

Krigen skærpes

Snart fyldes brevene med historier om sårede og tilfangetagne sønderjyder. En svoger til Cathrine ligger i lang tid såret på hospitalet i Duisburg. Christians lillebror Boy kommer i engelsk fangelejr. Storebror Peter ender i en russisk fangelejr. Der er flere unge mænd i familien, der indkaldes.

I februar 1916 forsøgte tyskerne at genstarte deres offensiv på vestfronten ved at angribe den franske fæstning i Verdun. Englænderne svarede igen ved at angribe de tyske stillinger

ved Somme. Disse to slag var blandt de blodigste i hele krigen med enorme menneskelige omkostninger.

Kamphandlingerne ved Verdun varede det meste af 1916.

Christian skriver: *"Kære Cathrine, børn og familie. Jeg er ved bedste velgående og har det rigtigt godt og håber det samme for jer alle derhjemme og for dem som er med i felten. Mon det da ikke snart skal få en ende med dette myrderi. Her holder vi det sagtens ud..."*

I et par af brevene fra foråret 1916 beder Christian om at få tilsendt et billede af børnene.

Christian og Bothilde 1916

1917 – det tredje krigsår

Efter revolutionen i februar 1917 afsættes den russiske zar, det dæmper ikke protesterne mod krigen, som har ført til regulær hungersnød.

USA træder ind i krigen på Englands, Frankrigs og Rusland side.

I Aurillac går livet sin gang. Christian fortæller: *"Engang i foråret 1917 skulle Hans Møller og jeg sammen med "patronen", vi da arbejdede hos, levere et parti havre i Neussargues. Det gik udmærket dertil og efter en bedre frokost med et glas vin – eller måske to – til maden, begav vi os let i sindet på hjemvejen. Men da kom det til at gå mærkeligt til. Vi skulle igennem en fangelejr for tyskere, og da de så os, råbte de landsforrædere efter os. Dette var dog for galt, og så kildede jeg dem med studestokken. Jeg havnede i lejrens prison (fængsel). Hen på natten fandt jeg Hans Møller ved min side, han lå med hovedet nedad på briksen. Den dyst indbragte Hans 15 "lyse dage" og mig 25 "mørke", foruden at jeg måtte betale 50 francs i bøde for arrestkakkellovnen, der var gået i stykker i dette virvar. Vagtmanden fik 8 dages prison, fordi han var blevet hjemme hos konen nævnte dag."*

Da arbejdet hos de franske bønder sluttede i efteråret 1917, blev en gruppe af fangerne fra Aurillac sendt på skovarbejde. En af Christians medfanger, Fritz Schmidt, fortæller om begivenheden i en artikel 50 år senere. De blev indkvarteret i gammel stald. Schmidt fortæller om ankomsten: *"Vi ordnede vores stråsække, rullede en cigaret og satte os til at læse, sludre eller spille kort. Nogle fik fat i højskolesangbogen og istemte "Undrer mig på, hvad jeg får at se". Han skriver at alt forløb stille og roligt. "Men det skulle blive anderledes"*

Lokomobil

En svævebane trukket af et "lokomobil" transporterede træet hen over en dal, fortæller Schmidt. Derefter kommer denne ganske sandfærdige beretning:

"Det var lokomobilet, der begyndte...! En stærk smed, som for resten hed Konstmann og var fra Møgeltønder havde fået betroet at strigle og fodre bæstet.. Men det var alderstegent, astmatisk og svag i koderne, og Konstmann måtte op et par timer før hanegal for at skabe 6 atmosfæres tryk på kedlen formedelst nogle spande kul og et varierende antal skruenøgler, der dekorativt blev anbragt på sikkerhedsventilerne. Men nok var Konstmann smed ... morgenmand var han ikke, en dag fik vagtmanden den idé, at vække Konstmann med en spand koldt vand. Ak, staklen kendte ikke Konstmann, anede ikke hvor stærk denne smed var, at han var blevet fyldt med bly ved Marne, og at dette bly havde sat sig i Konstmans knoer. Han opdagede det først, da han slog øjnene op, efter at han som kvittering for morgenhilsenen havde modtaget en lige højre, der sendte ham ud på tælling efter den store tabel."

Familietragedien

Mens Christian er på skovarbejde får han besked, om, at deres søn, lille Christian, er død af meningitis kun 2 år gammel. I sit brev fra d. 9. dec. til Cathrine prøver han at trøste hende. Han beder hende om at lægge en lille blomst på Christians grav. Og skriver: *"Nu må I passe godt på lille Bothilde, at hun bliver en stor pige til far kommer hjem."*

Christian og kammeraterne holder jul i deres skovlogi.

Blot 3 måneder efter Christians død rammer den næste tragedie den lille familie. Datteren Bothilde dør af tuberkulose. Desværre er der ingen breve bevaret fra den periode og kun få frem til krigens afslutning i november 1918. Så vi ved ikke, hvordan Cathrine og Christian formår at komme videre efter denne store tragedie. Historikere skønner, at der alene i Tyskland døde 700.000 civile af sult og af sygdomme forårsaget af langvarig underernæring.

I marts 1918 indgår det revolutionære Rusland fredsaftale med Tyskland. Den tyske hærledelse flytter tropperne fra øst til vest, og frem til sommeren sætter de en række offensiver i gang. I sommeren 1918 var Østrig- Ungarn bankerot, millioner sultede i Europa. Om efteråret stod de kejserlige tyske styrker overalt i en håbløs militær situation, og et snarligt sammenbrud kunne ventes. På hjemmefronten var den jernhårde tyske disciplin for længst begyndt at smuldre. Først på året havde der været massestrejker på ammunitionsfabrikkerne i de fleste af Tysklands store byer og industriegne. Under disse dannede arbejderne for første gang lokale arbejderråd. Også ved selve fronten

løfter håbløsheden og trætheden sig til åbne oprørsforsøg. Et mytteriforsøg i flåden i juli måned var blevet nedkæmpet og to af dens førere blev skudt til skræk og advarsel.

På vej hjem

I et brev til Cathrine i midten af august antyder Christian, at han snart kommer hjem, da det er på tale at sætte fangeudvekslinger i gang. I oktober 1918 indgås der en aftale mellem Frankrig og Tyskland om fangeudvekslinger. Sammen med 36 andre aurillac'ere sendes Christian sidst i oktober gennem Schweiz til Tyskland. Christian fortæller: *"Vi ankom til Constanzt (i Sydtykland) og blev på banegården modtaget med fuld musik. Da vi stod opstillede ved toget, spurgte en løjtnant om mit navn og om lejren, jeg kom fra. Da jeg havde sagt ham det, ønskede han oplysninger om flere af kammeraterne. Jeg og flere andre blev taget i forhør af en professor fra Berlin, der var meget interesseret i, hvorledes vi havde haft i "forræderlejren".*

Mens Christian er på vej gennem Schweiz sætter matrosopstanden i Kiel punktum for krigen. Revolutionen fænger med lynets hast over hele landet. Der dannes arbejder- og soldaterråd.

Matrosopstand i Kiel 4. november 1918

Christian skriver: *"Imidlertid var revolutionen i fuld gang i byen, fængslerne blev åbnet og kejserbillederne i kasernegangene revet ned. Professoren var ellers en flink mand, vi fortalte ham jo en del løgn, men da jeg til sidst ankede over, at tyskerne havde forbudt at sende pakker og penge til Aurillac, sluttede han audiensen med meget høfligt at sige: "Ich danke meine Herren!"*

Christian og kammeraterne bliver skyndsomst sendt videre op gennem det urolige Tyskland, da flere fanger er på vej til Constanz. Han skriver: *"I Hamborg fik vi 4 ugers rekreationsorlov. D. 10. november nåede vi Fårhus st., hvor jeg traf min kone. Dagen efter tog vi til Møgeltønder og fortsatte så, hvor vi slap i august 1914."*

Samme dag – d. 11.11. kl. 11.00 –
forstummet våbnene på Europas slagmarker.
Den længe imødesete våbenhvile er endelig en realitet.

Mere end 5000 dansksindede sønderjyder faldt, andre tusinde blev invaliderede i denne umådelig blodige krig. 8,6 mio. soldater blev dræbt i kamp, næsten 6 mio. civile døde af sult og sygdomme.

Krigen havde kostet Cathrine og Christian dyrt. Den tog 4 år af deres unge liv, deres 2 børn og Christians helbred.

Efter krigens afslutning er det store spørgsmål i Sønderjylland, hvornår bliver vi genforenet med Danmark. Christian er fuld af optimisme, så han bestiller allerede i foråret 1919 et dannebrog hos Marie Møller i Odense. Han går ind for en ny grænse syd om Flensborg.

I september 1919 bliver min mor født og senere kommer der 2 drenge til. Christian får

fjernet granatsplinten i skulderen, men må opgive smedearbejdet og bliver landmand.

Cathrine og Christian tager fat på livet igen.

Kilder: *"Aurillac-bøgerne" 1936-37, "Sønderjyderne og den store krig" 2006, Tondersche Zeitung aug. 1914, efterladte breve, postkort og fotos, diverse hjemmesider.*